

อมมนุษย์หลายประเภทในวัฒนธรรมตะวันออกและตะวันตก

Non-human beinf in Eastern and Western Cultures

ศาสตราจารย์ ดร.คุณหญิงสุริยา รัตนกุล

วิทยาลัยการศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา จังหวัดนครปฐม 73170

Email: chutarat.sap@mahidol.ac.th

Abstract

Belief in the existence of non-human beings and their relations with the humans are found virtually in all cultures. The article is an investigation into such belief as expressed in Eastern and Western cultures. In these cultures variety of non-human beings are noted. Among them the most popularly known among people of different cultures are ghosts, demons, monsters, angels and fairies. Their stories are constructed and narrated with moral and religious significance. In the course of investigation reference is made to disembodied beings in Buddhist cosmology (bhavacakra/samsAra) regulated by the law of karma. While most Buddhists, in performing good deeds, aspire to be reborn as celestial beings in the samsAra existence, the ultimate goal of Buddhist life is absolute emancipation from suffering in samsAra.

Keywords: non-human beings, ghosts, monsters, demons, devils, angels, fairies

อมมนุษย์ในบทความนี้หมายถึงสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (non-sentient beings) เป็นการใช้คำว่าอมมนุษย์อย่างตรงตัว ไม่ใช่การใช้เป็นสำนวน เช่นหมายถึงความถึงมนุษย์ที่เลวเกินปกติ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพรรณนาเรื่องอมมนุษย์ประเภทต่างๆ เพราะได้ทราบดีว่าถึงแม้จะเป็นเวลายุคปัจจุบันแล้วผู้คนก็ยังมีความเชื่อถือในเรื่องอมมนุษย์อยู่ และต้องการจะเปรียบเทียบศัพท์ภาษาอังกฤษที่กล่าวถึงอมมนุษย์ประเภทต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้คนที่ต้องการจะศึกษาเรื่องนี้ให้มีความเข้าใจพอสมควร

ในภาษาไทยมีคำเรียกอมมนุษย์แจ่มแจ้งเป็นจำนวนมาก คำที่เด่นที่สุดและพบมาตั้งแต่ในสมัยจารึกหลักที่หนึ่งแห่งกรุงสุโขทัย คือคำว่า “ผี” คนสมัยสุโขทัยกลัวพระขพุงผีเป็นอย่างมาก ยิ่งกล่าวไว้ว่า ถ้าไหว้ไม่ดี พลิบ่ถูก เมืองนี้หาย

คำว่าผีสามารถใช้ต่อเนื่องเป็นคำว่าผีตายโหง ผีตายทั้งกลม ผีปู่ตายยาย ผีปู่ตา ผีสองอย่างหลังนี้ก็ไม่เหมือนกันแต่ ผีปู่ตายยายสื่อให้เห็นถึงความเคารพเชื่อถือบรรพบุรุษตามแนวความคิด ancestral worship ที่ได้รับแนวความคิดมาจากจีน แต่ผีปู่ตาสื่อให้เห็นสถานที่ในป่าซึ่งเป็นสถานที่ดั้งเดิมของหมู่บ้านตรงที่เรียกว่าเป็นที่ตั้งของผีปู่ตาจะเป็นที่ตั้งของศาลเก่าแก่ เป็นที่รุ่งรังด้วยต้นไม้ที่ขึ้นมานาน ศาลที่ตั้งของปู่ตาเป็นผู้ใหญ่ในตระกูลนิยมไปทำพิธีเลี้ยงผี ศาลปู่ตามีได้มีในทุกภาค เท่าที่ทราบไม่มีแพร่หลายในภาคเหนือหรือภาคกลางหรือภาคใต้ แต่พบมากในภาคอีสาน หรือพบในที่คนเชื้อสายลาวอพยพเข้ามาอยู่ในภาคกลาง เช่นที่อำเภอนพรัตน์ จ.จังหวัดชลบุรี

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าคำว่าผีเป็นคำที่ใช้กว้างขวางมากดังนั้นจึงพบการใช้คำนี้ในภาษาของชนเผ่าไทเผ่าต่าง ๆ ตั้งแต่ไทอาหมและคนไทในอัสสัมแล้วไปทางทิศตะวันออกพบคำว่า “ผี” ในภาษา Tay ของจังหวัด Cao Bang ในประเทศเวียดนาม แต่ถ้าไปทางตะวันออกมากยิ่งขึ้น เข้าไปในเขตของภาษาก็มีกับภาษาส่วย กลับใช้คำอื่น คือคำว่า *nwa:ŋ หรือ maan และแปลได้ทั้งผีและเทพ (Edmondson And Solnit, 1997) แล้วก็มีการพบว่ามีมีการดัดแปลงเสริมแต่งให้ผีแต่ละชนิดเพิ่มขึ้น เช่นผีปอบ ผีกระสือ ผีกระหัง ผีปุก กระไล้ง ผีสี่ประเภทหลังนี้ ผีปอบกับผีกระสือมีคำอธิบายเห็นเป็นภาพพจน์ กล่าวคือผีปอบมีพฤติกรรมออกเดินท่องๆ ไปในที่มืดสลัวในตอนกลางคืน ถ้าเป็นในยามฝนตกพราๆ ยิ่งเป็นที่ชอบใจของผีปอบ ผีปอบนั้นว่าเป็นผีร้ายมาก เพราะกินไส้พุงของคนป่วยจนคนป่วยตาย เพราะเหตุที่เป็นผีร้ายมาก บางครั้งไม่เรียกว่าผีปอบ แต่เรียกว่าปอบเฉยๆ ปอบถือกันว่าเป็นหญิงแก่ที่อยู่คนเดียว หน้าตาน่ากลัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ยอมสบตากับคน ปอบกับกระสือเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือมีการสืบทอดทายาทให้เป็นผีร้ายต่อไป วิธีสืบทอดทายาทคือเอาน้ำลายของปอบใส่ปากของคนที่ไม่ได้เป็นผี แล้วคนที่ถูกกระทำเช่นนั้นก็จะปอบหรือเป็นผีกระสือต่อไป ผีกระสือนั้นกล่าวกันว่าชอบกินของสกปรก กินแล้วที่เย็บเขี้ยวปากไว้ตามผ้าที่มีผู้ตากไว้ ทำให้ผ้าเป็นดวงสกปรก ผีกระสือเป็นผีผู้หญิง ส่วนผีกระหังเป็นผีผู้ชาย ผีกระหังบินได้โดยเอาครกทำปีก เอาสากทำหาง นับว่าเป็นภาพที่น่ากลัว และน่าขบขันไปพร้อมๆ กัน

ในสังคมตะวันตกภาพที่น่ากลัวและในขณะเดียวกันก็น่าขบขันไม่มีอยู่ คำว่าผีในสังคมตะวันตกที่เป็นคำแพร่หลายรู้จักกันทั่วไปคือคำว่า ghost คำนี้นั้นมาจากคำภาษาเยอรมัน geist ซึ่งให้เห็นว่าเป็นอมมนุษย์ที่โกรธเคือง ต้องการฉีกอะไรให้เป็นภัสรรูลี พวกอมมนุษย์ที่โกรธเคืองนี้บางครั้งมีชื่อเรียกในภาษาอังกฤษว่า a wraith เป็นภาพที่กลับมาให้เห็นของคนที่ยาตายไปแล้ว ภาพที่กลับมาให้เห็นนี้บางครั้งเป็นภาพที่โศกเศร้า บางครั้งเป็นภาพที่น่ากลัว แต่ไม่มีภาพที่ปรากฏเป็นอารมณ์สนุกสนาน ทั้งนี้เพราะผีปีศาจในสังคมคริสต์ย่อมโศกเศร้าอยู่เป็นนิตย์ ไม่มีที่จะสนุกสนานอย่างผีไทย ความเศร้านี้เกิดจากการถูกปฏิเสธจากพระเจ้า หรือการถูกผลัดตกจากสวรรค์

ผีในสังคมคริสเตียนมีที่สิงอยู่ตามสถานที่เก่าแก่บางแห่ง มีหนังสือเล่มหนึ่งเล่าว่ามีบ้านโบราณตั้ง 100 บ้านในประเทศอังกฤษที่เป็นที่สิงสู่ของผีสาททั้งหลาย (Norwich, 2011) ผู้ที่มีประวัติว่าตายอย่างน่ากลัว เช่น พระนางแอนน์ โบลีน¹ ที่ถูกบั่นพระเศียรก็มีประวัติว่ามาปรากฏตัวเป็นผีที่น่ากลัว บางครั้งปรากฏตัวให้เห็นแต่เฉพาะพระหัตถ์ซึ่งใส่พระขำมรงค์มรกตซึ่งใครเห็นก็จำได้

สถานที่ที่ทราบกันทั่วไปว่าผีคู่ในประเทศอังกฤษ คือหอคอยแห่งกรุงลอนดอน (The Tower of London) ซึ่งเคยเป็นที่ขังนักโทษการเมืองจำนวนมาก และเคยเป็นที่บั่นคอของนักโทษการเมืองเหล่านั้นด้วย

อีกประเทศหนึ่งที่ค่อนข้างมีชื่อเสียงว่ามีผีคู่ คือประเทศเยอรมัน ข้อนี้น่าจะสมจริงเพราะประเทศเยอรมันประกอบด้วยปราสาทใหญ่น้อยตั้งอยู่ในที่สูงชัน แต่ละแห่งเคยมีประวัติเป็นที่รบกันถึงตายมาแล้วทั้งนั้น ภาพเกราะของอัศวินที่ตั้งประดับไว้ในปราสาทเวลาถูกลมสั่นสะเทือนก็ทำให้คนกลัวกันไป ผีเยอรมันมีชื่อเสียงว่าชอบทำเสียงอึกกระที่กหรือบางทีก็ขว้างปาข้าวของเป็นที่น่าหวาดเสียว

แต่อย่างไรก็ตามผีเยอรมันก็ถูกทำให้สงบได้ เช่นด้วยการที่ญาติพี่น้องทำพิธีแสดงความเคารพและอุทิศสิ่งของบางอย่างให้ ผีที่ตายในเวลาที่สมควรเช่นผีตายทั้งกลม หรือผู้ถูกอุบัติเหตุก็อาจแก้ได้ด้วยในการทำพิธีแสดงความเคารพบูชาผู้ตาย

ในทวีปแอฟริกา ผีที่น่ากลัวมากคือผีของผู้กระทำอัตวินิบาตกรรม ในหมู่ชาวอชันตีของประเทศ Ghana คนผู้กระทำอัตวินิบาตกรรมจะต้องร่อนเร่ไม่มีที่อยู่ ไม่มีที่จะพักผ่อน พวกนี้จะโกนหัวตนเองแล้วทาด้วยสีแดง ขาว และดำเป็นการบอกให้เห็นเด่นชัดว่าเป็นผู้ฆ่าตัวตาย

ความคิดต่อต้านการฆ่าตัวตายมักมีอยู่ในทุกสังคม เพราะเป็นการทำให้สังคมอยู่รอด ข้อยกเว้นมีอยู่บ้างอย่างในสังคมญี่ปุ่น สำหรับสังคมไทยของเราที่ต่อต้านการฆ่าตัวตาย เช่น มีข้อกำหนดว่าผู้ที่ฆ่าตัวตายจะขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพหรือขอพระราชทานไฟหลวงไม่ได้

นอกจากผีซึ่งเป็นการกล่าวถึงอมนุษย์ที่มีประจำอยู่ในสังคมไทยแล้ว อมนุษย์หลายต่อหลายตนยังเข้ามาอยู่ในสังคมไทยจากคำสอนทางพุทธศาสนา เช่นคำสอนที่ว่าเวลาคนเรากำลังจะตายนั่น อาจเลือกที่จะเป็นที่ไม่ได้ตั้งแต่เดิรจฉาน เปรต อสุรกาย และสัตว์นรกด้วยเหตุนี้คำว่า เปรต อสุรกาย และสัตว์นรกจึงเข้ามาอยู่ในภาษาไทย คำว่าเดิรจฉานไม่

¹ พระนางแอนน์ โบลีน (Anne Bolyn) เป็นมเหสีองค์ที่สองของพระเจ้าเฮนรี่ที่แปดแห่งราชวงศ์ทิวดอร์ (Tudor) ประเทศอังกฤษ พระองค์ทรงงามมาก แต่ปรากฏว่านางเล่นการเมืองและทรงจับได้ว่านางมีชู้ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เพชรฆาตเอาขวานฟันพระคางที่หอคอยแห่งกรุงลอนดอน พระนางแอนน์ โบลีน เป็นพระราชมารดาของพระราชินีนาถเอลิซาเบธที่หนึ่ง

ค่อยเป็นที่กล่าวถึงนัก เพราะไม่มีสิ่งที่ลึกลับน่ากลัวถึง ที่นิยมกล่าวถึงมากก็คือเปรต และ อสุรกาย เปรตนั้นนับว่ามีหลายอย่าง บางอย่างก็มีลักษณะน่ากลัวมาก เช่นมีงจกรพัดอยู่ บนหัว เปรตบางพวกที่เคยดีพอแต่ก็มีมือใหญ่เท่าใบลาน เปรตบางตัวก็สูงขนาดยอดตาล และมีปากเล็กเท่ารูเข็มทำให้ไม่สามารถกินและดื่มอาหารและน้ำได้ หนังสือพุทธศาสนา จำแนกชนิดของเปรตอย่างละเอียดตามประเภทของกรรมที่ทำไว้ในตอนที่เป็นมนุษย์ มีเปรต ประเภทที่สามารถรับน้ำกรวดที่ญาติพี่น้องส่งให้เรียกว่าปรตตูปชีวีเปรต แล้วก็มีเปรต อีกประเภทหนึ่งที่กลางวันเป็นเทวดาอยู่วิมาน พอถึงกลางคืนต้องกลายเป็นเปรต เรียกว่า เวมานิกเปรต

สำหรับในความเชื่อของอินเดียอย่างชาวบ้าน เปรตทุกชนิดรวมเรียกว่า พวกภูต หรือ ภูตา (bhuta) พวกภูตนี้อาจตายไม่ตือคือตายแบบรุนแรง และอาจไม่ได้ทำพิธีศพอย่างถูกวิธี บางทีก็เรียกว่า เปรตา แปลว่า “ผู้จากไปแล้ว”

ในประเทศอินเดียมีความเชื่อว่าผีปีศาจจะสิงสู้อยู่ตามป่าช้าและอยู่ตามต้นไม้ บาง ครั้งก็มีรูปร่างหน้าตาสะเทอะตา บางครั้งก็มีหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว พวกผีปีศาจเหล่านี้ ต้องการอาหารและต้องการกินเลือด ในเรื่องขุนช้างขุนแผนของไทยปีศาจนางวันทองเตี้ยว ก็มีหน้าตาขี้เหร่ เตี้ยวกก็เปลี่ยนไปเป็นหน้าเกลียดน่ากลัว สิ่งที่เปรตมักจะสำแดงให้คนเห็น ก็คือทำร่างกายให้สะอูดตาคน เช่นมีมือที่ยืดยาวผิดปกติ ในสังคมไทยไม่มีกล่าวถึงว่าจะ ทำลายอาคารพ้องของเปรตได้อย่างไร แต่ในสังคมอินเดียเขาใช้หนุมานเป็นเครื่องทำลายพวก เปรต มีการเอามะพร้าวลูกใหญ่ ๆ ให้หนุมานกินถือว่าจะทำลายเปรตได้ หรือไม่ก็ใช้วิธี จุตประทีปในพิธีทิวลหรือพิธีที่ปาวลือถือว่าไล่ผีไล่เปรตได้

รากษส (monsters)

รากษสไม่เหมือนกับผีปีศาจที่เตี้ยวนัก โดยทั่วไปแล้วรากษสเกิดมาเป็นมนุษย์หรือ เป็นสัตว์ก็ได้ ส่วนมากแล้วรากษสมีร่างกายใหญ่โตเทอะทะ มีจริตกิริยาน่าหัวเราะในนิยาย ปรัมปราในแต่ละพื้นที่มักมี

เรื่องของรากษสเล่าเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ในโลกตะวันตกมีเรื่องราวของยักษ์ไซคลอป (Cyclop)² และมีเรื่องของโกไลแอท (Goliath)³ ที่รบไม่ชนะ David บางครั้งรากษส

² ยักษ์ Cyclop ชื่อ Cyclops เป็นชื่อภาษากรีกแปลว่า “ตา-กลม” หรือ “ตาพอง” มีกล่าวถึงในตำนานและวรรณคดีของกรีก ว่าเปื่อยักษ์ตัวใหญ่ มีตาเดียว ในงานเขียนของโฮเมอร์ (Homer) มหากวีในยุคคลาสสิกของกรีกยักษ์ไซคลอปส์กินเนื้อมนุษย์ แล้วอยู่ในชนบททางไกลจากคนกรีก เช่นอยู่ในเกาะซิซิลี (Sicily) ในเรื่องโอดิสซีย์ (Odyssey) พระเอกของเรื่องคือโอดิสซียุส (Odysseus) หนีรอดตายจากการตามล่าของไซคลอปส์มาได้เพราะได้ทำให้ไซคลอปส์ตาบอด ตำนานโบราณกล่าวว่ายักษ์ไซคลอปส์ชำนาญในการก่อกำแพงเมือง

³ โกไลแอท (Goliath) มีเรื่องเล่าในพระคัมภีร์ไบเบิลว่าเมื่อราว 1100 ปีก่อนคริสตกักราก โกลแอทเป็นยักษ์ชาวฟิลิสเตน (Philistine) ถูกเด็กหนุ่มชื่อเดวิด (David) ฆ่าตายโดยใช้ก้อนหินเหวี่ยงจากสายหนึ่ง

หมายความว่าผู้ที่เกิดมาพิการตั้งแต่กำเนิด อาจจะมีแขนขามากกว่าปรกติ มีหัวหุบปิดเบี้ยว หรือเป็นฝาแฝดหัวติดกัน หรือเป็นกะเทย ซึ่งในสังคมโบราณถือว่าเป็นเรื่องน่าอัปยศ

รากษสในแต่ละสังคมมีความแตกต่างกันอย่างมาก ในสังคมจีนโบราณถือว่ารากษสจะปรากฏตัวออกมาเป็นมังกร และจะลอยฟ่องอยู่บนฟ้า ความคิดเรื่องมังกรส่งไปถึงพญานาคในบริเวณแม่น้ำโขง ในบริเวณจังหวัดพิจิตรเกิดมีความคิดเรื่องจระเข้ยักษ์ที่ชื่อว่า พระยาซาลวัน⁴

ในประเทศจีนมีความเชื่อเรื่องต้นไม้ใหญ่ๆ ที่มีอายุหลายร้อยปีสามารถกลายตนเองเป็นภูติปิศาจ ต้นบ๊วย ต้นหลิว สามารถกลายตนเองเป็นรากษสเข้ามาหลอกหลอนคนได้ ครั้นมีผู้ใจกล้าฟันหรือแทงปิศาจต้นไม้ ก็จะเหลือแต่กิ่งของต้นไม้ตกอยู่⁵

ในความคิดเรื่องรากษส มักจะเชื่อกันว่ารากษสจะกละละกรรมและโง่เขลา ที่รากษสกินมนุษย์นั้นไม่ใช่เพราะมุ่งร้ายต่อมนุษย์แต่เป็นเพราะความหิวที่ไม่รู้จักยับยั้ง

ในความคิดเรื่องคติชนวิทยาของไทยไม่ค่อยปรากฏเรื่องคนที่พิกลพิการอย่างมากจนเรียกได้ว่าเป็นรากษส คือเป็นอมมนุษย์ ในวรรณคดีคนที่รูปโฉมน่าเกลียดมากที่สุดที่กล่าวถึงกันก็คือขุนช้าง แต่ขุนช้างก็ไม่ได้มีหน้าอัปลักษณ์ผิดมนุษย์ เพียงแต่ศีรษะล้านและอ้วนจนเทียบกับคนรูปร่างอย่างขุนแผนไม่ได้

เรื่องราวของรากษสพบมากกว่าในบริเวณเอเชียไมเนอร์ ชาวซูเมอร์เรียนในเมโสโปเตเมียเล่าเรื่องรากษสอซัค (demon) รบกับเทพเจ้าชื่ออินอูร์ตา ส่วนพวกบาบิโลเนียนนั้นเทพเจ้าสูงสุดของพวกเขาคือมาร์ดุก (Marduk) รบชนะพวกรากษสทั้งหมด ส่วนพวกฮิตไทต์ได้ทำการรบและฆ่างูทะเลที่มีชื่อว่า อิลลูยันกัส (Illuyankas) โดยการรวมกำลังกันระหว่างเทพนาริชื่ออินารัส (Inaras) กับวีรบุรุษซึ่งเป็นมนุษย์ธรรมดา

การรบพุ่งกับรากษสซึ่งเป็นงูพบได้ในหลายวัฒนธรรม พวกอิหร่านทำลายอมมนุษย์ชื่ออัซหิ ดาฮากา (Azhi Dahaka) ซึ่งก็ปรากฏกายเป็นงูน้ำตัวโตมโหฬาร ส่วนกรีกนั้นก็มีการรบที่เทพเจ้าชื่อสอรบชนะงูใหญ่ชื่อไทฟอน (Typhon)

ในบางวัฒนธรรมการที่น้ำท่วมใหญ่จะถูกมองว่าเป็นการสำแดงตัวของมังกรที่ถ้าไม่ระวังให้ต๊ะจะเกิดน้ำท่วมโลก หรือไม่ก็เกิดความแห้งแล้งไปเลย แม้ปรากฏการณ์ธรรมชาติเช่นลมพายุก็ถูกนำไปโยงอ้างว่าเป็นการกระทำของรากษสประเภทต่าง ๆ อินเดียนแดงเผ่าเซเนกา (Seneca Indians) มองลมพายุ เฮอริเคนว่าเป็นการแสดงตัวตนของรากษสซึ่งเป็นหมีตัวใหญ่หมีหมา มีชื่อว่ายาโอกาห์ (Ya o-gah)

ความจริงแล้วจะกล่าวว่าในบริเวณเอเชียอาคเนย์ไม่มีเรื่องราวของรากษสเสียเลยนั้นก็จะไม่ถูกต้อง เพียงแต่เราไม่นิยมเรียกว่าพระราหูซึ่งอมจันทร์เป็นรากษส เราถือว่า

⁴ โปรดอ่านเรื่องไกรทอง พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

⁵ เรื่องปรากฏอยู่ในหนังสือวรรณคดีจีนแปลเป็นไทยเรื่อง จออยู่เหม่ง

พระราหูเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง เรื่องเล่าเรื่องพระราหูมีอยู่ทั่วไปในเอเชียอาคเนย์ และนับว่ามีต้นเค้ามาจากวัฒนธรรมอินเดีย

ถัดจากรากษสย์มีมนุษย์อีกสองตนที่น่าศึกษามาก นั่นคือปีศาจ (demons) กับ มาร (devils) เราจะกล่าวถึงปีศาจก่อน ปีศาจเป็นทางหนึ่งที่คนกำลังจะตายจะเลือกไปเกิดได้ กล่าวคือคนที่กำลังจะตายสามารถไปเกิดเป็นตรังจัน เปอต อสุรกาย และสัตว์นรก อสุรกายนั้นมีเรื่องเล่าว่าเป็นผู้ไม่กล้า ซึ่งก็เป็นเรื่องทำนองเดียวกับปีศาจที่เป็นผู้ไม่กล้าเหมือนกัน คำว่าปีศาจหรือปีศาจเป็นภาษาสันสกฤต ภาษาบาลีว่าปีศาจ ปีศาจเป็นผีชนิดหนึ่ง เวลาเรียกใช้ลักษณะนามว่าตน

ปีศาจ (demons)

เป็นวิญญาณเจ้าพวกหนึ่ง มีทั้งดีและร้าย แต่มีชื่อเสียงในทางร้ายมากกว่าดี ในสังคมกรีกสมัยคลาสสิกมีการกล่าวถึง daimon และกล่าวว่าพวกนี้อาจเป็นเทวดาชั้นต่ำ หรือเป็นวีรบุรุษที่ถูกยกย่องให้เป็นเทพเจ้า ในบางครั้งพบว่าพวกปีศาจมีพลังสูงเฉพาะ เช่นอยู่ที่เตาไฟ หรืออยู่ที่ประตูบ้าน หรืออยู่ที่คอกสัตว์ ในเทพปกรณัมของกรีก daimon เป็นเหมือนมนุษย์ที่เทพเจ้าเป็นผู้ให้กำเนิด ทั้งนี้ ทั้งปีศาจที่ดีและไม่ดีก็ล้วนมีกำเนิดจากเทพเจ้าทั้งสิ้น

ในอารยธรรมกรีก-โรมัน daimon ถูกมองว่าเป็นผีชั้นต่ำลงไป บางทีก็เป็นครึ่งเทพเจ้า ครึ่งปีศาจ และมีบทบาททำร้ายมนุษย์ ทำให้มนุษย์เจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจ บางทีก็ทำให้มนุษย์เป็นบ้า หรือตัดสินใจไปในทางชั่วร้าย

เมื่อพิจารณาดูเรื่องราวของปีศาจในสังคมต่างๆ ทั่วโลกก็พบว่ามักมีเรื่องปีศาจเป็นวิญญาณชั่วร้ายทั้งนั้น และพบว่าเป็นอย่างนั้นมาตั้งแต่สมัยมนุษย์เริ่มอยู่รวมกันเป็นสังคมทีเดียว นักวิชาการที่มีชื่อเสียง เช่น E. B. Tylor สร้างทฤษฎีว่าความเชื่อถือว่ามีปีศาจในสังคมปฐมบรรพทำให้ผู้คนเกิดความรู้สึกเชื่อถือในศาสนาที่มีรูปแบบซับซ้อนมากขึ้น

ในบางชนเผ่าผู้คนมีความเชื่อถือว่า ปีศาจนั้นที่แท้คือวิญญาณของบรรพบุรุษที่โกรธแค้นเกลียดชังมนุษย์ซึ่งเป็นลูกหลาน เพื่อจะให้ความร้ายกาจของวิญญาณบรรพบุรุษหมดไป มนุษย์จะต้องทำพิธีเอาใจบรรพบุรุษด้วยประการต่างๆ

ในศาสนาที่มีความเจริญและสลับซับซ้อนมาก เช่นศาสนาฮินดูก็ยังคงมีความเชื่อในเรื่องปีศาจ และมักเอาไปกล่าวปะปนกับเทพเจ้าชั้นสูง เช่นดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาว

ในวัฒนธรรมอินเดียยังมีปีศาจอีกชนิดหนึ่ง มีชีวิตาสนิหนับเป็นอสุรกายพวกหนึ่งด้วย พวกนี้เกี่ยวข้องกับความดำสนิหนอย่างภูติผีปีศาจและเกี่ยวข้องกับความตาย บางครั้งปีศาจพวกนี้ก็แปลงกายได้หลายรูปแบบ เช่นเป็นรูปหมาป่าเข้ามาทำร้ายคนในหมู่บ้าน บางทีก็เข้ารูปเป็นแตร เป็นงู บางครั้งก็เป็นรูปมนุษย์พิการซึ่งมีนิสัยน่าเกลียดน่ากลัวมากกว่าคือกินเนื้อมนุษย์และดื่มเลือดของศพที่ถูกทิ้งไว้ตามป่าช้า

ศาสนาพุทธไม่มีเรื่องรายละเอียดของปีศาจแบบต่างๆ อย่างที่เขียนไว้ในคำบรรยายของศาสนาฮินดู แต่ศาสนาพุทธก็มีทางเลือก 6 ทางที่มนุษย์ที่กำลังจะตายจะเลือกไปเกิดได้ (พระพรหมโมลี (ก), 2545, พระพรหมโมลี (ข), 2545) คือสามารถเลือกไปเกิดเป็นเทวดา หรือพรหม หรือเลือกไปเกิดเป็นมนุษย์ การเกิดสองแบบนี้ถือว่าเป็นผลจากการทำกรรมดีในอดีตชาติหรือในชาติปัจจุบัน นอกจากการเกิดเป็นเทวดาหรือพรหมหรือมนุษย์แล้ว การไปเกิดในภพภูมิอื่นๆ ถือว่าเป็นสิ่งชั่วร้ายทั้งนั้น เช่นการเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน การเกิดเป็นเปรต การเกิดเป็นอสุรกาย ที่ร้ายที่สุดคือการไปเกิดเป็นสัตว์นรก และในศาสนาพุทธมีคำบรรยายเรื่องนรกขุมต่างๆ ซึ่งเป็นที่อยู่ของคนที่ทำผิดรูปแบบต่างๆ กัน นรกของคนที่ไม่สุจริตก็ต่างกับนรกของคนที่ทำชั่ว นรกของคนที่ไม่สุจริตจัดชีวิตก็เป็นอีกแบบหนึ่ง เมื่อมีเรื่องราวของการลงโทษตามกฎหมายแห่งกรรมที่ทำได้แล้วในศาสนาพุทธจึงไม่มีการกล่าวถึงเรื่องราวของปีศาจมากนัก นอกจากเรื่องที่นักเขียนแต่งขึ้นมาในชั้นหลัง มีการตกแต่งเรื่องให้ปิศาจหัวเป็นควายบ้าง เป็นกระต่ายบ้าง และที่น่าสนใจคือปิศาจที่แต่งขึ้นมาในชั้นหลังที่เรียกกันว่า “สมิง”

สมิงที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีก็คือ เสือสมิง มีเรื่องเล่าว่าเสือแก่ที่ดุร้ายและเคยฆ่าคนมามากเวลาใกล้จะตายมันจะกลายเป็นเสือสมิง มักจะปรากฏกายให้คนเห็นโดยมีคนที่มีมันมาซื้ออยู่บนหลังของมัน เสือสมิงเป็นสิ่งที่พรานปากลัวกันมาก และมีเรื่องเล่าว่าเสือสมิงสามารถกลายร่างเป็นรูปต่างๆ ทำให้คนงงงวยหลงใหล อาจจะมีในรูปของสาวน้อย ปีนคาบไม้ขึ้นมาหานายพราน ถ้าคนไปหลงรูปของเสือสมิง นางก็จะฆบกัดตาย ผู้ใหญ่เล่าให้ผู้เขียนฟังว่าเสือสมิงที่มีชื่อเสียงมากอยู่ที่ตำบลลาวคะนองเมื่อประมาณ 150 ปีก่อน มีเหยื่อนั่งอยู่บนหลังของมันถึง 11 ศพ (ผาย คงสถิตย์ ศิวะศรียานนท์, 2505)

มาร (devils)

ในศาสนาพุทธ เทวดาที่ร้ายกาจที่สุดคือพญามาร พญามารได้พยายามทำลายความพยายามของพระพุทธเจ้าที่จะบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณในคืนวันที่จะตรัสรู้ แต่พญามารก็ทำร้ายพระพุทธเจ้าไม่ได้ และในปัจจุบันนี้ก็ยังอยู่เป็นมาร (devils) อยู่บนสวรรค์ชั้นที่ 6 คือ ชั้นปรนิมมิตตสวดี นอกจากอยู่บนสวรรค์ชั้นที่หกแล้ว พญามารยังมีสมุนบริวารอีกไม่น้อย คือเทวดาที่อยู่บนสวรรค์ ชั้นที่ห้า ที่เรียกว่า ชั้นนิมมานรดี เทวดาที่อยู่บนสวรรค์ ชั้นที่ห้ามีหน้าที่รับใช้เอาใจพญามารด้วยการเนรมิตทุกสิ่งทุกอย่างที่พญามารต้องการให้ พญามารไม่ต้องเนรมิตเอง พญามารนี้เป็นผู้มีกำลังฉลาดสูงเป็นพิเศษ และจะต้องตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต กาลอีกด้วย นับได้ว่าเรื่องพญามารในศาสนาพุทธ พญามารไม่ได้ถูกลงโทษเป็นพิเศษและมีชีวิตอยู่อย่างสบายบนสวรรค์ชั้นที่หก เรื่องนี้พอจะอธิบายได้ว่าเพราะพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงพระพิโรธโกรธซึ่งในตัวพญามาร แต่อย่างไร เรื่องของพญามาร

ก็เป็นเรื่องของพญามารที่จะต้องมีชีวิตอยู่ต่อไปและพบเรื่องดีเรื่องชั่วตามผลกรรมที่ทำไว้ พระพุทธเจ้าไม่ได้มีความรู้สึกเป็นพิเศษกับพญามาร ผิดกับซาตาน (satan) ในศาสนาคริสต์ ซึ่งเป็นเทวดาที่ตกจากสวรรค์ และออกไปอยู่นอกพ้นจากความกรุณาของพระเจ้า เพราะซาตานเป็นผู้มีความผิดร้ายแรงในสายตาของศาสนาคริสต์ นั่นคือซาตานเยอหีงจงหอนาตนเองไปเทียบกับพระเจ้า และซาตานยังมีความกระหายในกาเมเกีนปรกติของผู้เป็นคริสตศาสนิกชนที่ดี

เทวดานางฟ้า (angels) (Regamy, 1946)

ความจริงแล้วเทวดาและนางฟ้าก็เป็นอมมนุษย์พวกหนึ่ง เพราะไม่ใช่มนุษย์ แต่ในสังคมพุทธนั้นเทวดาและนางฟ้ามักจะเป็นอมมนุษย์ที่ดี ยินดีช่วยเหลือมนุษย์ เราไม่ค่อยพบเรื่องของเทวดาและนางฟ้าที่โง่ร้าย ลงมากลั่นแกล้งมนุษย์ทั้งหลาย

แต่ในสังคมอื่นเทวดานางฟามีทั้งที่ดีและไม่ดี บางทีก็มากลั่นแกล้งมนุษย์เล่นโดยไม่มีเหตุผล ความจริงหน้าที่หลักของเทวดานางฟ้าคือเป็นผู้เดินข่าวของพระเจ้า คือเป็น messenger ในพระคัมภีร์ไบเบิล ตอนที่เห็นหน้าที่นี้ของเทวดานางฟ้ามากที่สุดคือตอนที่เทวทูตสวรรค์ลงมาบอกข่าวเรื่องพระเยซูจะมาจุติในพระครรภ์ของพระแม่พรหมจารีมาเรีย ที่เรียกว่าตอน l'annonciation

ในหนังสือเก่าๆ มักปรากฏรูปลักษณะของเทวดานางฟ้าเป็นผู้มีหน้าตาสวยงาม ผสมสีบรอนซ์ แก้มเป็นพวงสีชมพู ทุ่งหมื่นเสื้อผ้าสีอ่อน เป็นภาพที่ดูแล้วสบายใจ บทบาทของเทวดานางฟ้ามักเข้าได้ดีกับหน้าตาที่สวยงามดูอ่อนเยาว์ บางครั้งเทวดานางฟ้าก็มีหน้าตาเป็นเด็ก เท่าที่เคยสังเกตไม่พบที่เทวดานางฟ้าจะแต่งตัวด้วยสีที่แรงๆ เช่นสีดำ หรือสีแดง การทาบปากสีแดงสดเหมือนกินเลือดก็จะไม่พบในกรณีของเทวดาและนางฟ้า ถ้าแต่งตัวเช่นนั้นก็จะเป็นแม่มดหรือพอมมามากกว่า

ความคิดเรื่องเทวดาและนางฟ้ามักจะทำหน้าที่เป็นผู้เดินข่าว (messenger) ของพระเจ้าเป็นความคิดที่เก่าแก่มาก มีมาก่อนความคิดในศาสนาคริสต์เสียด้วยซ้ำ เป็นที่ทราบกันว่า คำว่า angels นี้ มาจากคำในภาษากรีกว่า angelos และคำนี้ก็มาจากคำภาษาฮีบรูว่า mal'akh คำฮีบรูนี้แปลว่า คนเดินข่าว (messenger) สิ่งนี้ทำให้คำว่าเทวดานางฟ้าหมายความว่าผู้ที่มีหน้าที่เป็นคนเดินข่าวของ พระเจ้า มักมีหน้าที่รับใช้พระเจ้าให้เข้าใจความประสงค์ของพระเจ้า ทำตามวัตถุประสงค์ของพระเจ้า และดำรงชีวิตตามแนวทางที่พระเจ้าปรารถนา

ในขณะที่ในศาสนาพุทธบทบาทของเทวดานางฟามีอยู่น้อย ที่พบก็คือเทวดาและนางฟ้าจะมาเฝ้าพระพุทธเจ้าในตอนนี้ก็เพื่อขอพึ่งเทศน์ของพระพุทธเจ้า บางครั้งเทวดา

และนางฟ้าก็ทูลถามปัญหาธรรม พระอินทร์ซึ่งถือเป็นเทวราชาได้ทูลถามปัญหาธรรมกับพระพุทเจ้าหลายครั้ง

ปัญหาเกี่ยวกับเทวดาและนางฟ้าในเอเชียอาคเนย์ซึ่งเป็นแนวความคิดที่มาจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีอยู่ตรงที่จะกำหนดอย่างไรว่า อย่างไรเป็นเทวดานางฟ้า อย่างไรไม่ใช่ ในศาสนาพุทธมีการจำแนกสวรรค์เป็น 6 ชั้น เรียงลำดับจากชั้นล่างไปสู่ชั้นบนคือ (พระพรหมโมลี (ก.), 2545)

1. ชั้นจตุมหาราชิกา
2. ชั้นดาวดึงส์
3. ชั้นยามา
4. ชั้นดุสิต
5. ชั้นนิมมานรดี
6. ชั้นปรินิมิทวสดี

ตามทฤษฎีแล้วเทวดาและนางฟ้าจะอยู่ได้บนสวรรค์ทั้งหกชั้น แต่เรามักจะพูดถึงกันมากแต่เฉพาะสวรรค์ สี่ชั้นแรก คือตั้งแต่ชั้นจตุมหาราชิกาไปจนถึงชั้นดุสิต ส่วนชั้นที่ 5 กับชั้นที่ 6 นั้นคนจำนวนหนึ่งมองว่าเป็นสวรรค์ชั้นที่อยู่ของเทพบุตรมาร มีความสามารถทางกระทำผจญชั้นต่างๆ ได้ มีความสามารถเล่นฤทธิ์และเนรมิตสิ่งต่างๆ ดูแล้วก็ไม่ใคร่ใช้ลักษณะนิสัยของเทวดานางฟ้าสักเท่าไร

สวรรค์อีกชั้นหนึ่งที่มีปัญหาในเรื่องการตีความเทวดาและนางฟ้าที่อยู่ในสวรรค์ชั้นนี้คือสวรรค์ชั้น จตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นสวรรค์ที่อยู่ใกล้โลกมากที่สุด มักมีเทวดานางฟ้าซึ่งเป็นเทวดานางฟ้าหรือเปล่าก็ไม่แน่ ทางพุทธศาสนามีเล่าเรื่องสัตว์หิมพานต์ เช่นราชสีห์ นางอัปสร คนธรรพ์ ครุฑ นางกนิร สัตว์หิมพานต์พวกนี้เป็นเทวดาและนางฟ้าหรือไม่ก็ไม่มีผู้ใดทราบ แต่ลูกมักกะลั่นนั้นคงนับว่าเป็นเทวดานางฟ้าไม่ได้ เพราะตกเป็นเครื่องเซขชมของฤาษีชีไพร พอถึงเวลาไม่กี่วันก็เหี่ยวแห้งโรยราไป

ศาสนาที่สนใจเรื่องเทวดานางฟ้าเป็นพิเศษมักเป็นศาสนาที่มีการที่พระเจ้าปรากฏตัวให้สาวกได้รับรู้เรื่องราวของพระองค์ ที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า revelation ศาสนาเช่นนี้มีเช่นศาสนาโซโรอัสเตอร์ (Zoroastrianism) ศาสนายิว (Judaism) ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ศาสนาเหล่านี้ย้ำเน้นความห่างไกลระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ที่เป็นศาสนิก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีผู้เดินข่าวติดต่อระหว่างพระเจ้ากับศาสนิก ส่วนศาสนาที่พระเจ้ากับมนุษย์สื่อสารกันได้ง่ายก็ไม่จำเป็นต้องมีเทวดานางฟ้าไว้ทำหน้าที่ คนเดินข่าว

ในโลกยุคปัจจุบันคนทั้งหลายมีความคิดห่างไกลออกไปจากบรรดาเทวดาและนางฟ้ามากขึ้นเรื่อยๆ มักจะพบว่าในศาสนาต่างๆ ไม่มีกล่าวถึงเทวดาและนางฟ้ามากนัก เทวดาและนางฟ้าได้รับการกล่าวถึงและทำเป็นรูปเคารพในทางศิลปะ ในครั้งท้ายๆ คือในสมัย

ฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ที่เรียกว่ายุค Renaissance ปรากฏว่ามีภาพเขียนและภาพแกะสลักเป็นรูปเทวดานางฟ้าอยู่ทั่วไปในมหาวิหารต่างๆ ในกรุงโรม สำหรับในวัฒนธรรมขอมภาพนางอัปสรที่สลักได้ตามปราสาทต่างๆ เช่นที่นครวัดก็เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในประเทศไทยมักนิยมประดับประดาพระอารามต่างๆ ด้วยรูปนางกนิษฐ และสัตว์หิมพานต์หลายชนิด แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้ไม่มีใครมีใครที่ถือเรื่องเทวดานางฟ้าเป็นจริงเป็นจัง พอที่จะจัดพิธีบวงสรวงให้เป็นการเฉพาะเจาะจง ถ้าใครจะจัดพิธีบวงสรวงก็มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชีพ เช่นการบวงสรวงเวลาจะเปิดกล้องทำการถ่ายภาพยนตร์ แต่เขาก็ไม่นิยมทำการบวงสรวงเทวดานางฟ้าองค์ใดองค์หนึ่งตามแต่จะนึกขึ้นมาได้ ตรงกันข้ามเขามักจะบวงสรวงเทพเจ้าองค์สำคัญ เช่นพระอิศวร พระนารายณ์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพิฆเนศวรซึ่งถือกันว่าเป็นเจ้าแห่งศิลปวิทยาการและนาโชด นำลามมาให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนับถือ

นางไม้ (Fairies) (Keightley, 1968)

คำว่านางไม้จะเป็นคำที่ใกล้ที่สุดที่จะใช้ถ่ายทอดคำว่า Fairies ในภาษาอังกฤษ แต่นับว่าไม่ตรงทีเดียว ทั้งนี้เพราะคำที่มีความหมายว่า Fairies มีอยู่ในภาษาอังกฤษและภาษาในยุโรปตะวันตกมากมายหลายคำ แต่คำที่มีความหมายทำนองนางไม้ นั้นแทบไม่มีอยู่ในภาษาไทย และนางไม้ที่เป็นเพศชายเราก็ไม่มีคำเรียกเสียอีก รวากับว่า ไม่มีนางไม้ที่เป็นเพศชายทั้งที่ความจริงนั้นก็มีอยู่ นอกจากคำว่านางไม้ในภาษาไทยก็ยังมีอีกคำหนึ่งที่เป็นอมุขย์แต่มีหน้าที่คุ้มครองเด็กที่เกิดใหม่ ภาษาไทยโบราณเรียกว่าแม่ซ้อ แต่คำนี้ก็เป็นคำที่เก่ามากแล้วคนส่วนมากมักไม่รู้จัก เรื่องของแม่ซ้อตรงกับนางไม้ชนิดหนึ่งในนิทานปรัมปราของชาวตะวันตกได้อย่างน่าอัศจรรย์ใจ จะได้กล่าวถึงเมื่อดำเนินการความถึงตอนนั้น

คำว่า "fairy" เป็นภาษาอังกฤษในปัจจุบัน ในอดีตสมัยมีอัศวินเรียกนางไม้ว่า "Fay" ดังเช่นนางสาวของกษัตริย์อาเธอร์เจ้าแห่งอัศวินโต๊ะกลมในปราสาท Camelot ก็มีชื่อว่า "Morgan la Fay" นับว่าเป็นนางไม้ และมีเรื่องมีราวไม่ถูกใจกับพี่ชายอยู่เรื่อยๆ คำว่า Fay สันนิษฐานกันว่ามีมาจากคำภาษาละตินว่า "fata" ซึ่งแปลว่าโชคชะตา ที่เรียกนางไม้ว่า fata ก็เพราะนางไม้ได้รับเชิญให้ไปเยี่ยมเด็กแรกเกิด แล้วนางไม้ก็จะทำนายโชคชะตาของเด็กแรกเกิดนั้น ในเรื่อง Sleeping Beauty มีเรื่องว่านางไม้ใจร้ายตนหนึ่งไม่ได้รับเชิญไปงานฉลองวันเกิดของ Sleeping Beauty นางไม้โกรธจึงสาปแช่งให้ Sleeping Beauty นอนหลับไม่รู้สติจนกว่าจะมีเจ้าชายรูปงามมาจูบพิตนาง การที่ในยุโรปมีการแต่งเรื่อง Sleeping Beauty อย่างนี้เป็นจริงเป็นจังคาดหมายได้ว่าในสมัยหนึ่งผู้คนในทวีปยุโรปตะวันตกคงเชื่อถือเรื่องนางไม้ว่าเป็นจริงเป็นจัง เพราะเชื่อว่านางไม้คงเป็นมนุษย์จำพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นมนุษย์ที่มีขั้นตอนของวิวัฒนาการอยู่ในสมัยหิน แล้วหลังจากมนุษย์ในทวีปยุโรปตะวันตก

หนังสือวิชาการเก่าๆ ที่แต่งในศตวรรษที่สิบเก้าเขียนเรื่องนางไม้ไว้อย่างน่าสนใจ เห็นได้ว่าเขาเชื่ออย่างเป็นตุนเป็นตะจริงๆ ในทวีปยุโรปในสมัยกลาง (the Middle Ages) เรื่องของนางไม้มักจะกล่าวถึงเรื่องราวทำนองมีผู้วิเศษ และดินแดนของนางไม้ก็เป็นดินแดนวิเศษลึกลับ กวีชื่อ William Butler Yeats ได้เขียนเรื่อง Irish Fairy and Folk Tales (1893) โดยบอกว่านางไม้มีอยู่สองชนิด ชนิดแรกเป็นนางไม้ที่อยู่เป็นหมู่คณะ มีการปกครองตนเอง เหมือนกับมนุษย์ มีพระเจ้าแผ่นดินและพระราชินีของพวกเขาเองด้วย ส่วนนางไม้อีกชนิดหนึ่งชอบอยู่โดดเดี่ยว นางไม้พวกหลังนี้มักมีหน้าตาน่าเกลียดและนิสัยโหดร้าย นางไม้บางตนมีอาชีพ เช่นรับจ้างทำรองเท้า นางไม้ชนิดที่อยู่กันเป็นกลุ่มอาจจะอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ รู้จักทำไร่ไถนา รู้จักเอาสินค้ามาขายในตลาดของตนเอง และบางครั้งก็มาเที่ยวในงานกลางแจ้งที่มนุษย์จัดขึ้น

เรื่องราวของนางไม้ที่น่าสนใจคือนางไม้ประเภทที่อยู่เป็นกลุ่มก้อน เรียกได้ว่าเป็นสังคมของนางไม้โดยเฉพาะ นางไม้ประเภทนี้ปรากฏในนิทานสมัยพระเจ้าอาเธอร์และปรากฏต่อไปจนถึงวรรณคดีในสมัยพระนางเจ้าเอลิซาเบธที่หนึ่งในประเทศอังกฤษ ในวรรณคดีเหล่านี้พวกนางไม้จะปรากฏตัวสวยงามมาก มีการแต่งตัวดี มารยาทสังคมดี แล้วนางไม้ก็จะจัดขบวนให้ที่สวยงามให้มนุษย์ได้ชม พวกนางไม้ดำเนินชีวิตเหมือนมนุษย์ รู้จักออกไปล่าสัตว์ ใช้เหยี่ยวเป็นเครื่องช่วยล่าสัตว์ด้วย เวลาเสด็จในกระบวนเทพธิดา และราชินีของนางไม้จะทรงม้าสีขาว มีการตั้งเงินประดับส่งเสียงกรังกรอยู่ที่คอม้า พระราชวังของนางไม้จะมีเสียงดนตรีไพเราะปรากฏออกมาเป็นระยะ พวกนางไม้ร้องรำทำเพลง กินเลี้ยงกันอย่างมีความสุข นางไม้ประเภทนี้ขึ้นชื่อในเรื่องความสวยความงาม ในตำนานของชาวไอริชนางไม้เป็นบริวารของเทพเจ้าดานู (Danu) นางไม้บริวารของเทพเจ้าดานูเป็นอมตะคือไม่มีวันตาย และอยู่ในดินแดนที่มีชื่อว่า ตีร์ นาโนค (Tir na n'og) แปลว่า ดินแดนของผู้เป็นหนุ่มเป็นสาวเสมอ

น่าสังเกตว่าแม้ภายหลังจากรัชสมัยพระนางเจ้าเอลิซาเบธที่หนึ่งที่มีวรรณคดีเกี่ยวกับนางไม้ออกมาแล้ว ภายหลังยุคยุคซีกก็ไปแล้ว แต่คนอังกฤษ คนสกอต และคนเยอรมันก็ยังคงมีความเชื่อเล็กๆ น้อยๆ เกี่ยวกับนางไม้ที่เขายึดถือกันเรื่อยมา ในรัสเซียมีความเชื่อว่านางไม้มักสิงสู่อยู่ตามต้นน้ำลำธารริมทะเลสาบ และตามต้นไม้ในภาษารัสเซียคำว่า รูซลิก (rusalki) แปลว่านางไม้ประจำลำธารมีรูปร่างหน้าตาเหมือนกับสาวรุ่นๆ ส่วนไดรยัดส์ (Dryads) เป็นนางไม้ที่อยู่ประจำต้นไม้ในประเทศอังกฤษผู้คนถือว่าต้นฮอว์ธอร์น (hawthorn) เป็นที่สิงสู่ของนางไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าต้นฮอว์ธอร์นนั่นขึ้นอยู่ใกล้เนินเขาที่ถือกันว่าเป็นอาถรรพณ์ของนางไม้

ในบางเรื่องบทบาทของนางไม้ไม่ต่างกับเทวดานางฟ้าอื่นๆ คือนางไม้ก็สามารถทำหน้าที่ของเทวดาที่รักษายาน รักษาครอบครัว และช่วยดูแลทรัพย์สินสมบัติของครอบครัวอย่าง

ชื่อสัตว์ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับนางไม้ทั่วไปในประเทศในยุโรปตะวันตก คนเยอรมันเรียกเทวดาที่รักษาน้ำของเขาวา โกโบลด์ (der Kobold) ชาวเดนมาร์กเรียกเทวดาที่รักษาน้ำว่า นิส (nis) ชาวฝรั่งเศสเรียกว่า เอสปริต ฟอลเลต์ (esprit follet) ฯลฯ

เรื่องเกี่ยวกับนางไม้หรือเทวดาที่รักษาน้ำนี้ชาวรัสเซียเล่าไว้อย่างน่าสนใจ เห็นภาพพจน์ ชาวรัสเซียเรียกนางไม้หรือเทวดาที่รักษาน้ำว่าโดมอว็ส (domovojs) ซึ่งศัพท์ที่เนื่องมาจากรากศัพท์ว่า ดอม (dom) แปลว่าบ้าน ตำนานมีเล่าว่าพวกโดมอว็สนี้เป็นวิญญาณชนิดที่ชอบโต้เถียงและก่อกบฏ วันหนึ่งจึงถูกพระเจ้าจับให้หัวฟงตกลงมาจากสวรรค์ พวกนี้ตกลงมากระแทกหลังคาบ้านของมนุษย์แล้วกระเด็นกระดอนไปตกอยู่ในสนามหลังบ้านที่เป็นที่ที่มนุษย์ใช้ตากเสียบึงอาหาร ปลาแห้ง เนื้อแห้ง พวกโดมอว็สครั้นผจญโชคชะตาดังนั้นก็หายกรทำฤทธิ์ทำเดชลงไปไม่น้อย พวกเขาเปลี่ยนนิสัยเป็นฝากเนื้อฝากตัวกับเจ้าของบ้าน เพื่อแลกกับการได้นอนอุ่นข้างเตาผิงไฟในครัว ส่วนข้างเจ้าของบ้านก็เห็นประโยชน์ของการที่มีพวกโดมอว็สไว้ปกป้องรักษาน้ำ จึงพยายามเอาใจพวกโดมอว็สเล็กๆ น้อยๆ ในสิ่งที่รู้ว่าพวกโดมอว็สชอบ เช่นทำแพนเค้กใส่ไข่ให้หล่นไว้บนลานนวดข้าว เพราะรู้ว่าพอตกลงดินพวกนี้ก็จะมากีบกิน ในบางบ้านเจ้าของบ้านรู้สึกผูกพันกับพวกโดมอว็สของเขาเป็นพิเศษ เวลาจะย้ายบ้านก็เอาขนมปังแผ่นหนึ่งใส่ไว้ในเตาอบแล้วเรียกพวกโดมอว็สให้ย้ายบ้านตามมาด้วย นักเขียนชาวรัสเซียที่มีชื่อเสียงคือแมกซิม กอร์กี้ (Maxim Gorky) เขียนไว้ในหนังสืออัตชีวประวัติของเขาเรื่อง Childhood (ค.ศ. 1913) ว่ายายของเขาเอาอกเอาใจพวกโดมอว็สมาก เวลาครอบครัวเขาจะย้ายบ้าน ยายของเขาได้นำรองเท้าเก่าๆ ข้างหนึ่งมา เอารองเท้านั้นใส่ไว้ใต้เตาไฟ แล้วบอกให้พวกโดมอว็สที่รองเท้านั้นไปอยู่บ้านใหม่ด้วยกัน คนรัสเซียในสมัย Maxim Gorky เห็นว่าถ้าทำเช่นนั้นแล้ว พวกโดมอว็สจะนำโชคลาภและสิ่งที่ดีๆ ทั้งหลายเข้าไปอยู่ในบ้านใหม่ด้วย

เรื่องเทวดาดูเล็กตัวน้อยที่ทำหน้าที่เป็นเทพผู้พิทักษ์บ้านนี้มีเรื่องเล่าไว้ในหลายที่มีชนิดหนึ่งเรียกว่าพวกบราวน์ (brownies) อยู่ในประเทศอังกฤษ ผู้เขียนคิดว่าไม่ใช่คำเดียวกับคำว่าบราวน์ซึ่งเป็นขนมแห้งๆ ใส่ช็อคโกแลตแบบอเมริกัน แต่เป็นคำพ้องเสียงกันเท่านั้น คำว่าบราวน์ในภาษาอังกฤษเป็นคำที่เก่าแก่มาก เป็นเทวดาตัวเล็กๆ ที่ลึกลับอยู่กับเตาไฟในบ้านคน เป็นเทวดาผู้รักษาน้ำที่ขยันเป็นพิเศษ พวกนี้จะออกมาจากเตาไฟในเวลากลางคืนแล้วทำการปิดกวาดบ้านจนสะอาดเอี่ยม ที่โดนางสาวไซมิธแลพวกบราวน์ก็จะมาทำความสะอาดแทนให้ นอกจากทำความสะอาดพวกบราวน์ยังช่วยสาวน้ำขึ้นจากบ่อ ช่วยดูแลคู่สัตว์ในทุ่งนา ทำการเกี่ยวข้าว ซ่อมข้าว ผัดข้าว ทำเนย เพื่อเป็นการตอบแทนพวกบราวน์ คนในครอบครัวจะทำเป็นลืมหืมอาหารไว้ให้พวกนี้กินบ้าง เช่นให้กินครีมสักถ้วยหนึ่งหรือเอาน้ำผึ้งทาขนมทิ้งไว้ให้บ้าง แต่พวกบราวน์เป็นวิญญาณชนิดที่เยือกหยิ่งหรือขี้อริเกรงใจแล้วแต่จะมอง พวกเขาไม่ยอมรับคำจ้างหรือของขวัญของรางวัลที่มีราคามาก เช่น เงินสดหรือเสื้อผ้า ถ้าใครไปให้ของเช่นนั้นกับพวกบราวน์ พวกบราวน์ก็จะหายตัวหนีไปเลย

พวกเทวดานางฟ้าตัวเล็กๆ ที่สมควรกล่าวถึงอีกพวกหนึ่งคือพวกพิกซี่ (pixie) พวกนี้มีชื่อเสียงว่าชอบล่อลวงคนให้หลงทาง เช่นด้วยการเข้ารูปต่างๆ แล้วเดินนำทางไป พอคนตายใจเดินตามไปพวก pixie ก็หายตัวไปเสียเฉยๆ บางครั้งพวก pixie ก็นำคนไปตายโดยล่อให้เดินลงไปในเหมืองที่ถูกทิ้งร้างอยู่ หรือนำคนไปตกแหล่งหลุมที่อับชื้นมีต้นไม้ที่กลายเป็นหินจมโคลนอยู่

ความคิดเรื่องเทวดานางฟ้าตัวเล็กๆ ที่คอยทำร้ายมนุษย์มีมากในทวีปยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศอังกฤษ วิทยุยานพวกนี้มักเกี่ยวข้องกับแสงสว่าง จัดเป็นแสงสว่างที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ เช่นแก๊สโซเน่า คนเดินทางจะเห็นเป็นแสงสว่างเกิดขึ้นข้างหน้าบ้างข้างหลังบ้าง พอเดินตามไปก็เจอกับโชคร้ายแบบต่างๆ บางครั้งก็ถึงแก่ความตาย

พวกเทวดาตัวเล็กๆ ที่อาศัยอยู่ในบ้านของมนุษย์ทำนองเดียวกับพวก brownies ที่มีจิตใจซุกซนและร้ายกับเจ้าของบ้านมากจนเจ้าของบ้านไม่เรียกว่าบราวน์แต่เรียกว่าพวกบอการต์ (boggart) พวกบอการต์รังควานเจ้าของบ้านมากจนเจ้าของบ้านคิดจะย้ายบ้านหนี ขณะที่กำลังขนของขึ้นบรรทุกเกวียน เจ้าของบ้านได้ยินเสียงพูดดังออกมาจากเครื่องทำนมมีความว่า “ใช่แล้ว เราก็กำลังจะย้ายบ้านเหมือนกัน” เจ้าของบ้านรู้ว่าเป็นเสียงของพวกบอการต์ จึงตัดสินใจเลิกล้มโครงการย้ายบ้าน เพราะจะย้ายไปทำไม ในเมื่อพวกบอการต์ก็จะตามไปอยู่ด้วยอีก

ในสังคมอังกฤษและในทวีปยุโรปภาคตะวันตกมีเรื่องราวของพวกเทวดานางฟ้าตัวเล็กๆ นี่มากมายจริงๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบชนบทมีเรื่องเล่าและความเชื่อเกี่ยวกับพวกเทวดานางฟ้าที่อยู่ต่ำเตี้ย เรี่ยดินนี้เป็นที่รู้จักกันทั่วไป จนดูราวกับว่าชาวยุโรปตะวันตกเพิ่งหันมานับถือศาสนาคริสต์ตั้งแต่สมัยจักรพรรดิคอนสแตนตินแห่งจักรวรรดิโรมัน (Constantin ค.ศ 324) ต่อมา ได้เสด็จไปสร้างกรุงคอนสแตนติโนเปิล ความเชื่อเก่าแก่ที่มีมาก่อนคริสตศาสนาจึงไม่หายไปง่ายๆ พวกเทวดานางฟ้าที่อยู่ใกล้โลกมนุษย์อีกพวกหนึ่งเรียกว่า พวกบันชี (banshee) ชาวไอริชและชาวสก็อตที่อยู่ตามภูเขากล่าวว่าพวกบันชีเป็นวิทยุยานที่น่าความตายมา ในสก็อตแลนด์มีความเชื่อว่าพวกบันชีจะปรากฏกายขึ้น ถ้าจะมีเรื่องคนตายเกิดขึ้น บางครั้งพวกบันชีก็มาชักเสื้อผ้าชุดที่จะให้คนตายแต่งลงโลง บางครั้งคนในบ้านจะได้ยินพวกบันชีร้องห่มร้องไห้สะอึกสะอื้นก่อนที่จะมีเรื่องมรณกรรมเกิดขึ้นในประเทศฝรั่งเศสมีเรื่องเล่าว่านางเมลูซีน (Melusine) ซึ่งเป็นลูกสาวของนางฟ้าชื่อ เปรสสินา (Pressina) ได้กลายเป็นบันชีประจำราชสำนักแห่งลูซิญ (Lusignan) เมื่อราชวงศ์ลูซิญรบแพ้พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส และปราสาทลูซิญถูกทำลายลง นางบันชีเมลูซีนก็ปรากฏกายขึ้นและกล่าวทำนายความเป็นไปที่พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสองค์ต่อไปจะต้องเผชิญ

ในยุคกลางในยุโรปคนทั้งหลายแม้ที่นับกันว่าเป็นผู้มีการศึกษาก็มีความเชื่อถือนในเรื่องวิญญาณกึ่งผีกึ่งเทวดานี้มาก พวกเขาหลงความเห็นกันว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้เกิดจากองค์ประกอบของธาตุทั้งสี่คือ ดิน ลม ไฟ และน้ำ และสรรพสัตว์ที่เกิดมาเช่นนั้นชื่อเรียกว่าพวกโนมส์ (Gnomes) อยู่คลุกคลีกับดิน ส่วนพวกที่ขี้นลมกินอากาศอยู่เรียกว่าพวกซิลฟ์ (sylphs) พวกซาลาแมนเดอร์ (salamanders) อยู่ในกองไฟแล้วปรากฏตัวในเปลวไฟ ส่วนพวกเนเรอิดส์ (nereids) อยู่ในน้ำจะเรียกว่าพราายน้ำหรือผีน้ำก็เรียกได้ นักวิทยาศาสตร์รุ่นแรกชื่อ ฟิลิปปัส โอโรโอลุส พาราเซลซุส (Philippus Aureolus Paracelsus ค.ศ. 1493-1541) ซึ่งเป็นแพทย์ชาวสวิสและเป็นนักเล่นแร่แปรธาตุด้วย ได้เขียนเล่าเรื่องพวกโนมส์ไว้อย่างละเอียด บอกว่าพวกโนมส์เป็นองค์ประกอบแรกของดินเลยทีเดียว พวกนี้อยู่ใต้ดิน มีร่างกายเล็กแคระ หน้าตาไม่สวย บางคนเรียกพวกเขาว่าคนแคระ พวกคนแคระเป็นพวกที่มีประโยชน์เพราะคนในยุคกลางในยุโรปเชื่อกันว่าคนแคระมีฝีมือเป็นช่างโลหะ เป็นผู้ทำเกราะและอาวุธต่างๆ ให้อัศวินในยุคกลางได้ใช้ ปัญหาเรื่องคนแคระนี้ก็คือยากที่จะบอกว่าเป็นคนหรือเป็นภูติผีชนิดไหน และจะให้เชื่อว่าอัศวินต้องพึ่งบริการของคนแคระในการสร้างยุทธภัณฑ์ในทุกกรณีก็เป็นเรื่องที่เหลือเชื่อแล้วมนุษยธรรมตาที่เป็นนายช่างโลหะไปไหนหมด

พวกครึ่งคนครึ่งภูติแบบคนแคระยังมีอีกพวกหนึ่งมีชื่อว่าพวกช่างเคาะ หรือน็อคเคอร์ (knockers) คนอังกฤษแถบมณฑลคอร์นวอลล์ (Cornwall) เชื่อว่าพวกน็อคเคอร์เป็นวิญญาณที่ตี พวกนี้อาศัยอยู่ในเหมืองดีบุกในคอร์นวอลล์ พวกเขาช่วยเคาะตามผาผนังของเหมืองเพื่อจะให้คนทำเหมืองรู้ว่าสายแร่เดินไปทางใด นับว่าช่วยให้กรรมกรที่ทำเหมืองทำงานง่ายเข้า

เรื่องเกี่ยวกับพวกครึ่งคนครึ่งภูติไม่ได้มีแต่เรื่องน่าหัวเราะเป็นอย่างเดียว ที่ทำให้เกิดโศกนาฏกรรมก็มีอยู่ไม่น้อย ตัวอย่างที่น่าสะเทือนใจคือเรื่องเกี่ยวกับพวกครึ่งคนครึ่งภูติมาซโมยเด็กแรกเกิดไปจากครอบครัว เนื่องจากรายงานทำนองนี้มีอยู่มาก นักวิชาการบางคนก็ลงความเห็นว่าเป็นเรื่องจริง มีอยู่ว่า บิดามารดารับไม่ได้เมื่อปรากฏว่าลูกที่เกิดมานั้นพิการหรือมีสภาพผิดปกติแบบต่างๆ จึงกล่าวหาว่าลูกของเขาเกิดมาปกติดี แต่พวกภูติผีปีศาจมาซโมยเอาไปเสีย แล้วเอาเด็กพิการมาแทนที่ไว้

ความเชื่อเรื่องเทวดานางฟ้าหรือถ้าจะมองอย่างร้ายแรงก็คือเรื่องภูติผีปีศาจอาจจะมีการฐานมาจากความต้องการหาคำอธิบายสิ่งที่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ยังอธิบายไม่ได้ ตัวอย่างเช่นเศษซากที่หลงเหลืออยู่ของอารยธรรมมนุษย์สมัยหินที่มีอยู่ในสกอตแลนด์ เช่นบ้านทำด้วยหินมีรูปร่างกลม มีแนวกำแพงหินและมีหิ้งอยู่บนหลังคา ครั้นหาคำตอบไม่ได้ว่าเป็นบ้านของใคร ชาวสกอตก็ลงความเห็นว่าเป็นบ้านของพวกพิทชี รูปฝั่งศพโบราณตั้งแต่สมัยปรัมปราชาวสกอตก็กล่าวว่าเป็นหลุมฝังศพของพวกเทวดานางฟ้า โรคภัยไข้เจ็บ

ต่างๆ ที่หาคำอธิบายไม่ได้ เช่นการป่วยเป็นอัมพาต พวกที่เชื่อถือเรื่องเวทนางฟ้าก็อธิบายว่าที่ป่วยเจ็บนั้นเพราะไปถูกพวกเวทนางฟ้ายิงเอาด้วยธนูที่ทำจากหินเหล็กไฟ ส่วนในประเทศอังกฤษบริเวณที่เป็นเขตอารยธรรมเก่าของพวกแอ่งโกล-แซกซอนมีการใช้เครื่องรางของขลังเพื่อกันอิทธิพลของพวกเวทนางฟ้า

ปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่นรอยหยัสน้ำสีเขียวเข้มเป็นรูปร่างกลมที่มักจะเกิดขึ้นบนสนามหรือบนทุ่งหญ้า บางทีก็มีเกิดขึ้นอยู่ด้วยเป็นที่รู้จักในบรรดาคนบ้านนอกในอังกฤษว่าเป็นที่ๆ พวกเวทนางฟ้ามารวมตัวกัน

เรื่องราวเกี่ยวกับเวทนางฟ้าที่อยู่ต่ำเตี้ยเรี่ยดินในประเทศอังกฤษและในทวีปยุโรปบนภาคพื้นทวีป (Mainland Europe) มีมากจนเล่าเท่าไรก็เล่าไม่หมด จะขอเล่าเรื่องสุดท้ายคือทั้งคนอังกฤษและคนในทวีปยุโรปตะวันตกมีความเชื่อว่ามีเวทนางฟ้าหรือสวายนามาก มักไม่ใช่ของมนุษย์แต่เป็นของที่พวกเวทนางฟ้ามารวมตัวไว้ ตัวอย่างทำนองนี้มีมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับถ้วย (cup) นำนมตีในโบสถ์ซึ่งในอารยธรรมตะวันตกจะสร้างขึ้นอย่างสวยงามเป็นพิเศษ จนคนทั้งหลายพากันเล่าว่าเป็นถ้วยที่นางฟ้า มาลิมไว้ มีถ้วยที่สวยงามเป็นพิเศษอยู่ใบหนึ่งสร้างด้วยหินสีเขียว เรียกกันว่าเป็น "โชคของคอรอบครีว อีเดน" (The Luck of Eden Hall) อยู่ที่คฤหาสน์อีเดนในคัมเบอร์แลนด์ (Cumberland) ถ้วยนี้เชื่อกันว่าช่วยรักษาทรัพย์สมบัติไว้ให้อยู่ในคอรอบครีวอีเดน ถ้าเมื่อถ้วยแตกเมื่อไรเชื่อกันว่าโชค ลาภของตระกูลอีเดนจะหายไป คฤหาสน์อีเดนฮอลล์ถูกรื้อลงใน ค.ศ. 1934 แต่ถ้วยไม่ได้หายไปไหน เพราะรัฐบาลอังกฤษได้นำไปเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์วิคตอเรียและอัลเบิร์ต (Victoria and Albert Museum) ในกรุงลอนดอน

เรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่งที่คล้ายกับความเชื่อแบบไทยอย่างไม่น่าจะเหมือนกันไปได้คือความเชื่อเรื่องพวกเวทนางฟ้ามีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ใหญ่โตและสวยงามมากกว่าของมนุษย์ในคริสต์ศตวรรษที่สิบสามที่โบสถ์เซนต์แมรีที่มณฑลเชอเรีย อังกฤษมีเรื่องเล่าว่ามีหม้อโลหะใหญ่มากมีเส้นผ่าศูนย์กลางถึงหนึ่งหลา ซึ่งมนุษย์ขุดยืมมาจากพวกเวทนางฟ้า แล้วก็ไม่นำไปคืน เข้าใจกันว่าพวกมนุษย์ในสมัยโบราณไม่มีภาชนะหรือเครื่องมือเครื่องใช้ดีๆ ใช้งานจะจัดเลี้ยงกันในหมู่บ้าน จึงไปขอยืมข้าวของของเวทนางฟ้ามารวมไว้ในตำนานพื้นบ้านของไทยมีเรื่องเล่าทำนองเดียวกัน เช่นถ้าผีที่จังหวัดแม่ฮ่องสอนก็มีเรื่องเล่าว่ามีข้าวของเครื่องใช้ของเวทนางฟ้าอยู่มากมาย ถ้าบางถ้ำในจังหวัดในภาคใต้ก็มีเรื่องเล่าทำนองเดียวกัน ที่จังหวัดนครราชสีมาก็มีเรื่องทำนองนี้อีก

เราสามารถสรุปเรื่องเกี่ยวกับเวทนางฟ้า (fairies) ได้ว่าพวกนี้มีจำนวนมาก และมีชีวิตที่มีสีสันอยู่ใกล้กับมนุษย์ รับใช้มนุษย์บ้างเรียกได้ว่าเป็นผู้พิทักษ์รักษากันให้มนุษย์เป็นอย่าดี แต่พวกที่เกเรชอบรังแกมนุษย์ก็มีไม่ใช่น้อย ดังเรื่องของพวกบอกการ์ดเป็นต้นที่น่าสนใจว่าแตกต่างกับเวทนางฟ้าไทยอย่างมากคือพวกนี้เกิดมากเป็นเวทนางฟ้า

ในระดับล่างแล้ว ไม่มีเรื่องเล่าว่ามีใครเสกเป่าให้กลายเป็นอมมนุษย์อย่างนี้ในเรื่องเล่าของทวีปยุโรปไม่มีผู้ใดตั้งตนเป็นพอมดมอผีแล้วทำการสาปแช่งให้ใครต้องกลายเป็นอมมนุษย์ แล้วก็ไม่มีก๊กล่าวว่พวกเขาตนางฟ้าระดับล่างจะสิ้นสุดชีวิตเมื่อไร ผิดกับเรื่องเล่าในสังคมไทยที่พอมดมอผีสามารถดึงเอาวิญญาณที่โชคร้ายมาเสกเป่าให้กลายเป็นผีปิศาจไว้คอยรับใช้มนุษย์ เช่นเป็นกุมารทอง เป็นรัก-ยม เป็นเสืสมิง เป็นควายธนู ฯลฯ นอกจากนี้ในเรื่องเล่าของไทยยังมีเรื่องของสิ่งที่เป็นกายสิทธิ์ได้ด้วยตัวเอง อยู่เฉยๆ ก็กลายเป็นวิญญาณของอมมนุษย์ที่อาจช่วยพิทักษ์รักษามมนุษย์ได้ สิ่งเหล่านี้มีเช่นหินโป่งขาม คดไม้สัก คดช้าง จิ้งจกสองหาง เป็นต้น ในเรื่องเล่าบางครั้งก็มีเผยแพร่ไปว่าอาวูที่เจ้าของใช้จนเงินมือก็อาจเกิดวิญญาณขึ้นในตัวแล้วสามารถช่วยเหลือเจ้าของอาวูนั้นได้ เช่น ดาบ กริช ก็มีที่เล่ากันว่าเป็นอาวูวิเศษ และถ้าจะกล่าวกันเรื่องอาวูวิเศษก็น่าจะคิดว่าห่างไกลจากเรื่องเทวดานางฟ้าหรือภูติผีปิศาจออกไปมาก เพราะอาวูวิเศษไม่มีวิญญาณของใครครองอยู่ แต่เป็นฤทธิ์ที่เกิดขึ้นเพราะคนที่มีกำลังมานสูง คือได้บุญ 5 สามารถเล่นฤทธิ์ได้แบบต่างๆ เทียนไขพิเศษที่ไกรทองใช้ระเบิดแหวนหน้าเป็นช่องลงไปถึงถ้ำของชาลวันก็เป็นของที่เกิดจากฤทธิ์ของไกรทอง ในเรื่องขุนช้างขุนแผนเถรวาทเอาบาตรทำหัว และเอาไม้เท้าทำหาง สามารถแปลงตนเองเป็นจระเข้ใหญ่ ว่ายน้ำลงมาจากเมืองเหนือเพื่อมาช่วยนางสร้อยฟ้าที่กรุงศรีอยุธยา เถรวาททำเช่นนั้นได้ก็เพราะเถรวาทเป็นผู้มีกำลังมานสูงนั่นเอง

บทสรุป

จากการอ่านเรื่องอมมนุษย์ประเภทต่างๆ มาตั้งแต่ต้น ตั้งแต่ที่เป็นผีใหญ่มีฤทธิ์ศักดิ์านภาพมากเช่นเทพเจ้าต่างๆ ในเอเชียไมเนอร์ มาจนถึงเรื่องเทวดาเล็กนางฟ้าน้อยที่อยู่ต่ำเตี้ยเรี่ยดิน อาศัยกินขนมทาน้ำผึ้งที่มนุษย์ทิ้งไว้ให้ ในการศึกษาวัฒนธรรมเหล่านี้เราอาจประมวลได้ว่าถึงแม้วัฒนธรรมต่างๆ ไม่ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดอมมนุษย์ประเภทต่างๆ ที่กล่าวมา อมมนุษย์ที่กล่าวมามีารมณโลก โกรธ หลง เหมือนมนุษย์ ดังนั้นโดยทั่วไปจึงแทบไม่มีอิทธิพลเหนือมนุษย์ แต่ในทางตรงกันข้ามกลับต้องรับใช้มานาจและความสามารถพิเศษด้วยซ้ำไป

วัฒนธรรมพุทธศาสนาใช้กฎแห่งกรรมเป็นฉากหลังของการที่ผู้ตายจะไปเกิดเป็นอมมนุษย์ประเภทต่างๆ ตลอดจนสามารถพ้นสภาวะนั้นได้ด้วยการทำกรรมดี (กุศลกรรม) มีทาน ศีล ภาวานเป็นสำคัญ การเกิดเป็นอมมนุษย์ไม่ว่าเป็นเทวดา หรือพรหมไม่ใช่เป้าหมายสูงสุดในวัฒนธรรมพุทธศาสนา เพราะชีวิตในสภาวะนั้นยังไม่พ้นทุกข์ แม้จะมีความสุขยาวนาน การไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดเป็นมนุษย์หรืออมมนุษย์ในสังสารวัฏเป็นวิธีเดียวที่จะช่วยให้เราพ้นทุกข์ที่ติดมากับการเกิดได้โดยสิ้นเชิง

สำหรับคำถามว่ามนุษย์ที่กล่าวมามีอยู่จริงในประวัติศาสตร์หรือมีอยู่แต่ในความเชื่อและจินตนาการของมนุษย์ที่แสดงออกมาในรูปของนิทานปรัมปรา (mythology) หรือเทพนิยาย (fairy tales) นั้นยังไม่มีคำตอบตายตัวแน่นอน เรื่องเกี่ยวกับประเด็นว่าโลกหรือจักรวาลมีเพียงมิติทางกายภาพนั้นมนุษย์รู้ได้โดยเจริญประสาททั้ง 5 เท่านั้น การอธิบายนรกสวรรค์หรืออมมนุษย์ต่างๆ ยังอธิบายไม่ได้เป็นส่วนมาก

ในกรอบทฤษฎีจิตวิทยาว่าเป็นเพียงสัญลักษณ์ของความรู้สึกและความต้องการที่ซ่อนเร้นอยู่ในจิตมนุษย์นั้นเป็นเรื่องที่ถกเถียงได้ไม่ว่าในแง่ของเหตุผลหรือในมุมมองของศาสนาสมัยใหม่ เช่นศาสนาพุทธ ศาสนาฮินดู และศาสนาคริสต์ในเรื่องนี้เราคงต้องยอมรับเช่นเดียวกับนิวตันว่าโลกและจักรวาลมีสิ่งลึกลับต่างๆ มากมายเช่นเดียวกับจำนวนเม็ดทรายบนชายหาดที่ความรู้ของมนุษย์ยังเข้าไปไม่ถึง

บรรณานุกรม

- Edmondson, Jersld A. and David B. Solnit (editors). **Comparative Kadai Linguistic Studies Beyond Tai**, SIL International 1988, 1990.
- Edmondson, A. and B. Sofnit (editors). 1997. **Comparative Kadai The Tai Branch**, SIL International.
- Keightley, Thomas. 1968. **The Fairy Mythology (1828)**. 2 vols. In 1. New York.
- Norwich, 2011. **A History of England in 100 places from Stonehenge to the Gherkin**.
- Noss, John B. **Man's Religions**, 6th ed. New York, 1980.
- R gamy, Raymond P. and Zeller, Ren e. 1946. **Anges**. O. P. Paris.
- พระพรหมโมลี. **กรรมที่ปณี**. สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 580 หน้า, 2545.
- พระพรหมโมลี. **โลกที่ปณี**. สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 328 หน้า, 2545.
- ผาย คงสถิตย์ คิวะยานนท์, 2505 (สัมภาษณ์).
- พระพรหมโมลี. (ก), 2545. **โลกที่ปณี**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.